

HEIKKI SARMANTO: IMPRESSIONS DE PARIS

Tekstiosio, suomi

Allain Leprest oli suuri ranskalainen chansonlaulaja. Hänen ja suomalaisen jazz-säveltäjä Heikki Sarmannon ystävyys tuotti ainutlaatuisen pianosarjan Impressions de Paris, joka on näiden kahden taiteilijan rakkaudentunnustus Pariisille.

Paris Impressions syntyi Sarmannon asuessa Pariisin Taiteilijakaupungissa vuonna 2003. Ikkunasta auenneet näkymät inspiroivat häntä; kevääseen heräävän suurkaupungin katot ja Seineä pitkin sahaavat jokilaivat, sadat pienet kahvilat ja kukkeat puistot levittyivät silmien alla visuaalisina näkyminä, joista säveltäjän päässä muodostui musiikillisia merkityksiä. Ensin hän kirjoitti mieleensä juolahtaneen teeman nuoteiksi partituuriin, istui sitten pianon ääreen, painoi äänityksen päälle ja alkoi improvisoida muunnelmia ja melodioita teeman pohjalta. Soitettuaan kappaleen läpi hän kuunteli äänityksensä ja kirjoitti kaiken muistiin korvakuulolta. Näin syntyivät kaikki 20 pianokappaletta rakastamalleen kaupungille.

“Mikä hiivatin mesta tämä on?” Tapaaminen oli sovittu 12. kaupunginosaan, aasialaisten ja arabien asuttamaan köyhäinlähiöön kaukana Pariisin keskustasta, Ranskan kommunistikeskittymään Ivry-sur-Seineen. Heikki Sarmanto tiesi miehestä vain sen, mitä hän oli kuullut Hufvudstadsbladetin toimittajalta Gunn Gestriniltä. Että hän olisi oikea ihminen tekemään Sarmannon englanninkielisen Carousel-albumin ranskankieliset tekstit. Edellisenä päivänä puhelimessa mies oli kuulostanut siltä, että ilta oli venynyt aamuksi ja yöunet päiväuniksi. Matalista, haudan takaa kaikuneista murahduksista Sarmanto oli erottanut ehdotuksen ajasta ja paikasta heti seuraavaksi päiväksi.

Täyteen ahdatun kansankuppilan ilmatilan täytti sankka tupakansavu ja puheensorina, jota pitkän pöydän ääressä istuneet arabinaiset ylläpitivät kinaamalla volyyymia säästämättä. Sarmanto paikallisti aksentin Tunisiaan. “Mikä hiivatin tyyppi se oikein on” hän mietti etsiessään möreä-äänistä miestä. Vaikka kuppila ei tämän nuhjuisemmaksi tule, Sarmantoa sen autenttinen tunnelma myös viehätti. Haravoituaan savun saartamaa kuppilaa silmillään hänen katseensa osui baaritiskillä nojailevaan mieheen, joka tupakka toisessa kädessään näytti tukeutuvan koko painollaan pöytää vasten. Meren ahavoittamine kasvoineen, sirrittävine silmineen, sekaisin sojottavine hiuksineen mies oli luonnollisessa elinympäristössään, keskellä tavallisia ihmisiä arkisine asioineen, kaukana kulttuuri- ja rahaeliitin kilpajuoksuista, omiensa parissa. Miehen toinen silmä suojautui tupakansavulta pudottautumalla puolitankoon, toinen silmä osui suoraan suomalaiseen. Kirkkaan sinisine uneksijansilmineen hän oli kuin elämäkoulusta reputtanut James Dean ennen hiusvahakäsittelyä. Hän osoitti Sarmantoa kysyvästi, Sarmanto osotti takaisin. Siinä he nyt tuijottivat toisiaan, suomalainen säveltäjä ja ranskalainen runoilija Allain Leprest, aikansa tunnetuin tuntematon chansonlaulaja.

Pariisi on aina ollut Sarmannon suuri rakkaus. Nuorena lukiolaisena hän katseli lumoutuneena ranskalaisen uuden aallon elokuvia, joissa Truffaut'n, Godardin ja Rohmerin kaltaiset mestariohjaajat kuvasivat korutonta, mustavalkoisissa varjoissa punoutunutta realitista draamaa aikansa parhaiden jazz-säveltäjien säestäminä. Näyttelijöiden ääntämä Ranska oli täydellistä. Musiikkiin Sarmanto uppoutui jo nuorena, kun hän lauloi maalta Helsinkiin muuttaneen äitinsä opettamia kansanlauluja kolmiäänisesti yhdessä kolmen veljensä kanssa. Helsingin Normaalilyseon musiikinopettaja Armas Maasalokin työnsi Sarmantoa oikeaan suuntaan esittelemällä tuoreita kappaleita kaikkialta Euroopasta, ja Olavi Pesosen vetämässä musiikkikerhossa diggailtiin aina uusimpia levyjä koulupäivän päätteeksi. Tällä kasvatuksella Sarmannosta

tuli tietenkin muusikko, joka ymmärsi Pariisin ainutlaatuisen hengen suvaitsevaisuuden ja vapaan sivistyksen turvapaikkana, jonne sorretut afroamerikkalaisjazzarit olivat aina tervetulleita vaihtamaan uuden mantereen uusimpia innovaatioita eurooppalaisiin vaikutteisiin.

Kun Sarmanto vuonna 1966 sai ensimmäisen omakohtaisen kosketuksen Pariisiin, hän ei ihastunut vain suurkaupungin valoihin, auringosta hohtaviin vinokattoisiin tiilitaloihin tai väreissä hehkuviin bulevardeihin. Hän ihastui ennen kaikkea kahviloihin. Kapeiden kujien pikkuruisiin kuppiloihin, joissa lämmittelemään hakeutuneet hassut koirat säntäilivät asiakkaiden ja loissa makupaluja mankuen. Jo silloin Sarmanto oppi keskittymään säveltämiseen kahviloiden nurkissa kannettavan koskettimiston tai muistivihkon ääressä tosielämän avautuessa edessään.

Sarmanto on elänyt matkalaukku valmiina aina siitä lähtien, kun hänet evakuoitiin Ruotsiin yhdessä 80 000 muun lapsen kanssa Talvi- ja Jatkosodan jaloista. Parin vuoden aikana hän ehti unohtaa Suomen kielen hän kokonaan ja oppia kymmeniä lastenlauluja ruotsiksi. Keikkamatkat ovat vieneet häntä kuukausiksi kerrallaan Brasiliaan, Argentiinaan ja Egyptiin sekä itäblokin maihin, joiden länsivastaisuus ei estänyt amerikkalaiseen jatsin suosiota. Ehkä nimi on enne – hänen sukunimensä viittaa muinaisesta Iranista lähteneeseen sarmaattien paimentolaisheimoon.

Bostonissa Sarmanto asui kuusi vuotta ja New Yorkissa parikymmentä vuotta ennen muuttamistaan silloisen vaimonsa työn perässä Brysseliin. Juuri silloin, 90-luvun puolessa välissä, hän ramppasi puolentoista tunnin pikajunavuoroilla Pariisissa, ja juuri silloin hän tapasi silmiään siristävän rappiorunoilijan savun syömässä lähiökuppilassa. Heti miesten istuttua pöytään, Sarmantuo huomasi kuinka väärän ensivaikutelman hän oli saanut. Kun muodollisuudet oli vaihdettu, Leprest vei Sarmannon kantapöytänsä tovereidensa luo ja esitteli hänet ”ystävänään hullujen maasta”. Kaikki pöydässä ymmärsivät Leprestille tyypillinen sanaleikin, jossa Finlande vaihtuu foulandeksi. Jutustelun päätteeksi miehet vaihtoivat levyjään. Sarmanto sai Leprestin levyn *Il Pleut sur la Mer* (Sade meren yllä) ja antoi vastalahjaksi tuoreen *Carrouselin*, jonka laulujen ranskankieliset versiot Leprest suostui kirjoittamaan.

Leprest oli jotain muuta kuin suomalainen kulttuuripersoona Rööperistä, mutta taide yhdisti heitä syvemmin kuin mikään yhteiskuntaluokka. Yhdessä he kuljeskelivät Pariisin kaduilla ja kävivät syömässä aina uudessa ravintolassa jossain turistikeskustan ulkopuolella, koska Leprest ei voinut sietää vieraskoreaksi kiillotettua epäaitoutta. Rahasta ei koskaan puhuttu eikä sitä käytetty, sillä Leprestin läsnäolo oli ravintolalle ilmaisen aterian arvoinen kunnia. Runonsa hän kirjoitti aina jossain kuppilassa joko Picardiassa tai Ivryn lähiössä, jossa he Sarmannon kanssa tapasivat muita työväenluokkaisia taiteilijoita. Muualla maailmassa aika oli jo ajanut ohi Leprestin edustama rappioromantiikasta, mutta Pariisin laitamilla reviiiriään pitänyt Leprest oli taiteilija isolla T:llä. Hänellä olikin tapana sanoa, että parhaat taiteilijat ovat kirjaimellisesti hampaattomia. Rujosta ulkonäöstään ja puuttuvista hampaistaan huolimatta – tai ehkä juuri siksi – Leprest oli kulttihahmo, joka charmillaan keräsi kaupungin kauneimpien naisten huomion missä ikinä liikkui. Parhaiten hän viihtyi taidekentän marginaalissa.

Leprest syntyi pohjoisranskassa Lestressä työläisperheeseen vuonna 1954 ja seurasi isänsä jalanjälkiä rakennusmaalariksi kunnes 1980-luvun alussa ymmärsi lauluntekemisen käsityöläisluonteen siinä missä talonmaalaamisen. Valaistuttuaan hänestä tuli omien sanojensa mukaan hyödytön rakennusmies, joka pomojensa harmiksi uppoutui maalien sijasta lyriikoihin, eikä kerran ajatuksen saatuaan enää hievahtanut töihin. Ei ollut muuta mahdollisuutta kuin ryhtyä omaksi työnantajakseen Pariisin hämyisille klubeille laulamaan runojaan.

Menestyskään ei huuhtonut tiukkaan juurtunutta työlaistaustaa Leprestistä, jonka kiihkoileva luonne näkyi niin kirjoitettuina kuin puhuttuina asenteina rahamiehiä, kulttuurielittä ja taiteella bisnestä tekevää valtakoneistoa kohtaan. Hän oli vannoutunut kommunisti puolueen jäsenkirjaa myöten, eikä Sarmanto koskaan nähnyt Leprestillä herrojen elkeitä. Paitsi kerran, Edith Piafin kantanuppilassa Bellevillessä, kun hän oli Sarmannon ja vappupäivän kunniaksi kietaissut kaulaansa heilumaan punaisen solmion. Yksi hänen vakioaiheistaan oli epätasa-arvoinen taidepolitiikka, joka muisti kyllä korkeakulttuurin instituutiot mutta unohti ranskalaisen varieteen. Nykymusiikkikeskus IRCAMia kohtaan kuulemansa jupinan Sarmanto koetti modernin musiikin ystävänä sivuuttaa. Silti häntä arvostettiin yli luokkarajojen, ja hänelle myönnettiin Ranskan arvokkaimpia musiikki- ja runouspalkintoja. On myös Leprestin ansiota, että Sarmanto sai sopimuksen maineikkaalta kustantajalta Alphonse Leducilta.

Paris Impressions syntyi Sarmannon asuessa Pariisin Taiteilijakaupungissa vuonna 2003. Ikkunasta auenneet näkymät inspiroivat häntä; kevääseen heräävän suurkaupungin katot ja Seineä pitkin sahaavat jokilaivat, sadat pienet kahvilat ja kukkeat puistot levittyivät silmien alla visuaalisina näkyminä, joista säveltäjän päässä muodostui musiikillisia merkityksiä. Ensin hän kirjoitti mieleensä juolahtaneen teeman nuoteiksi partituuriin, istui sitten pianon ääreen, painoi äänityksen päälle ja alkoi improvisoida muunnelmia ja melodioita teeman pohjalta. Soitettuaan kappaleen läpi hän kuunteli äänityksensä ja kirjoitti kaiken muistiin korvakuulolta. Näin syntyivät kaikki 20 pianokappaletta rakastamalleen kaupungille.

Tämä on Sarmannolle tyypillinen tapa säveltää. "Intuitio kulkee järjen edellä", hän sanoo, ja pitää vapaasti liikkuvan mielen ehdolla tapahtuvaa luomista ensiarvoisen tärkeänä, jotta teokset syntyvät luonnollisesti eivätkä vain ilmesty paperille ilmen kehollista kokemusta. Siten musiikki on syttynyt elämään jo ennen asettumistaan partituurille. "Olen improvisoiva säveltäjä. Mietitään vaikka historian huikeita pelimannisäveltäjiä, kutsun heitä pelimanneiksi, kuten Chopin ja Beethoven, jotka olivat loistavia muusikoita. Kuinka erilailla he saattoivat soittaa omat teoksensa eri tilanteissa! Siihen aikaan ei ollut tallennusvälineitä, heidän piti kirjoittaa jokin versio ylös. Chopinin pianosatseissa heijastuu se, kuinka hyvä pianisti hän oli, ja juuri se spontaanisuus saa hänen sävellyksensä elämään vuosisadasta toiseen". Myös Sarmanto antaa hetkessä syntyvän inspiraation sanella merkinnät paperille, ja vain puhtaaksikirjoitusvaiheessa hän saattaa tyylitellä ja muuttaa joitain merkintöjä. Uudelleen kirjoittamista hän ei tee.

Kun Sarmanto oli saanut kappaleiden raakaversiot nauhalle, hän tapasi Leprestin lounaalla lähellä Nation-metroasemaa 11. kaupunginosassa. Sarmanto ei koskaan olisi itse ymmärtänyt mennä niin nuhjuiseen ravintolaan. Se oli pelkistetty, likainen ja taatusti turistien hyljeksimä lounasbaari, jonka neljän aterian ruokalista oli tuherrettu rempsottavalle liitutaululle kassan taakse. Juuri sellainen paikka, jossa Leprest viihtyi, ja jonka listalta löytyi kaupungin paras kana.

Siinä terassin auringonpaisteessa Leprestin kanssa istuessaan Sarmanto huomasi, että suomalaisen laulusäveltäjän ja ranskalaisen chanson-sanoittajan yhteistyö on musiikinhistoriassa ainutlaatuinen tapaus. "Allain", Sarmanto sanoi kaivaessaan nauhoittamansa kappaleet laukustaan, "haluan, että annat näille kappaleille nimet, ja haluan omistaa ne sinulle. En tiedä mitään niin ranskalaista kuin sinä." Leprest pani kuulokkeet korville, sytytti savukkeen ja kyyristyi hartioidensa sisään keskittymään musiikkiin sillä välin kun Sarmanto luki kirjaa. Aina parin minuutin välein terassin rauha rikkoutui Leprest sohottaessa stop-nappia ennen kuin yhtäkkinen kirkkaana iskenyt mielikuva ehtisi haalistua. Silloin hän rustasi muistikirjaan otsikon ja selittävän säkeenpätkän. Viides kappale *St Julien des Pauvres (pain de pigeon...)* on soiva kuva Pariisin vanhimpiin kuuluvasta kirkosta, johon Sarmanto vetäytyi usein hiljentymään kävelyretkillään; yhdeksäs, *Chez Chartier (la tête du chef...)* tapahtuu hienossa ravintolassa 9. kaupunginosassa aivan toisen kappaleen *Musée Grevinin (cire, crue...)* vieressä; numero 16. *Les Bouquinistes (goëlands en boîte...)* vievät

kuulijan Seinen varren kirjakauppiaiden myyntilaitikoille, joista ystävyksillä oli tapana penkoa antikvaarisia aarteita.

Kolmen tunnin ja yhden tupakka-askin jälkeen 20 Pariisilaiskuvaa oli nimetty. Sanaleikkejä, historiallisia henkilöitä, elokuvia ja pariisilaisia tapahtumapaikkoja yhdistelemällä Leprest piirsi sekä kävelykierroksen kaupungilla että aikamatkan Sarmannon kanssa koettuun elämään. Päivä oli myös surullinen. Leprest oli juuri sairastunut vakavasti syöpään, ja ennen niin villisti rehottaneen pehkon tilalla oli kaljua peittävä hattu ja kasvoille jähmettynyt virne oli vakavoitunut. Se oli myös viimeisiä aikoja, kun ystävykset todella viettivät aikaa keskenään. Suunnitelmat Suomen-kiertueesta ja lauluntekoreititistä Normandiaan jouduttiin perumaan.

Vaikka Leprest jo kerran luuli parantuneensa, syöpä uusiutui eikä enää suostunut hellittämään hoidoista huolimatta. Tuskaisen hiipumisen sijasta hän päätti luovuttaa kuolemalle omakätisesti elokuussa vuonna 2011 pitkän konserttikiertueen päätteeksi viimeisenä toiveenaan tulla haudatuksi Ivryyn, oman kaupunginosansa hautausmaahan. Leprestin muistotilaisuuteen osallistui yli 2000 fania kynttilöineen. Hänen viimeisestä konsertistaan kuvattua videota Sarmanto ei ole pystynyt katsomaan, vaan hän vaalii yhteisiä muistoja kuppiloiden laulavasta runoilijasta täysissä voimissaan aina valmiina arvoituksellisiin sanaleikkeihin. “Kaikenlaisia taiteilijoita olen tavannut, mutta tuntenut vain yhden todellisen. Nämä kappaleet ovat paitsi yhden ihmeellisen ystävyuden muistoja, myös minun rakkaudenosoitukseni Pariisille, maailman kauneimmalle suurkaupungille.”

Jaani Länsiö

